

Grażyna Krzyminiewska*

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ W PROCESIE PRZECIWDZIAŁANIA WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU NA OBSZARACH WIEJSKICH

Streszczenie

Artykuł dotyczy kwestii wykorzystania możliwości tkwiących w działalności podmiotów ekonomii społecznej na obszarach wiejskich, zwłaszcza w warunkach zagrożenia degradacją cywilizacyjną niektórych z nich. Na przykładzie wybranych typów podmiotów autorka wskazuje na ich komplementarny wobec gospodarki rynkowej charakter, pozwalający na integrację oraz reintegrację społeczną i zawodową osób wykluczonych, a także ekonomię społeczną jako instrument przeciwdziałania marginalizacji wiejskich społeczności lokalnych i alternatywę dla transferów socjalnych.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, wykluczenie społeczne, obszary wiejskie

Wprowadzenie

W ostatnich latach ze szczególną uwagą traktowane były kwestie dysproporcji rozwoju regionalnego i lokalnego jako te, które mogą mieć znaczenie dla osłabienia/zwiększenia ich dynamiki rozwoju. Zwrócono uwagę na liczne obszary problemowe środowiska wiejskiego, uznając, że różnice rozwojowe pomiędzy miastem a wsią,

* Adres e-mail: grazyna.krzyminiewska@ue.poznan.pl.

centrami a peryferiami, są nadal znaczące pomimo czynionych wysiłków i znacznych nakładów finansowych. Doprowadzenie do zwiększenia spójności gospodarczej i społecznej kraju skłania więc do nieustannego poszukiwania dróg rozwoju i wypracowywania skutecznych strategii dających szansę na przynajmniej częściowe niwelowanie istniejących różnicowań.

Poniższy artykuł ma na celu – poprzez odwołanie się do paradygmatu ekonomii społecznej¹ – rozwinięcie tezy, że możliwości i potencjał tkwiący w ekonomii społecznej, pozwala na jej wykorzystanie do przeciwdziałania marginalizacji tych wiejskich społeczności lokalnych, które zagrożone są wykluczeniem społecznym i degradacją cywilizacyjną. Definiowanie ekonomii społecznej jest wciąż dyskusyjne. W pracy przyjęto za B. Roelantsem², wykorzystującym syntetyczne podejście propozycji różnych autorów, że charakterystyczne dla ekonomii społecznej jest odwołanie do solidarności i spójności społecznej, odpowiedzialności społecznej i zaangażowania, demokracji i uczestnictwa oraz autonomii i niezależności, których celem jest zaspokajanie potrzeb, których nie mogą wypełnić inne sektory. Tekst opiera się na źródłach zastanych i wykorzystuje analizę opisową.

1. Problem wykluczenia społecznego w warunkach zróżnicowania i nierówności

Problem definiowania wykluczenia społecznego polega na tym, że – jak twierdzi K.W. Frieske – „społeczne wykluczenie to termin, który w ostatnim ćwierćwieczu został dotkliwie zbanalizowany, a odpowiadające mu pojęcie zatraciło wyraźne kontury, stając się często własnością uczestników ideologicznych czy politycznych

¹ Przyjmując bardzo ogólnie, ekonomia społeczna rozumiana jest jako działalność gospodarcza, która realizuje cele społeczne metodami gospodarczymi, przyjmuje za cel wspomaganie grup społecznych, które mają problem z samodzielnym zdobywaniem środków do życia. Ekonomia społeczna może być rozumiana jako dyscyplina naukowa zajmująca się wyodrębnionym ze względu na swą specyfikę sektorem gospodarki, w którym w sposób unikatowy kojarzona jest działalność gospodarcza z celami społecznymi. Za: M. Rymśza, *Stara i nowa ekonomia społeczna. Polska na tle doświadczeń europejskich*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 2.

² B. Roelants, *Defining the Social Economy?*, w: *Preparatory Dossier to the First European Social Economy Conference in the EU Candidate Countries*, Praha 2002, s. 3.

dysput bądź zbiurokratyzowanych instytucji państwa opiekuńczego”³. Zdefiniowanie wykluczenia społecznego napotyka więc na liczne trudności właśnie dlatego, że zakres upowszechnienia – od badań naukowych, dokumentów urzędowych (zwłaszcza unijnych), poprzez publicystykę – powoduje nadawanie mu różnych konotacji, pomijających obowiązek precyzji. Pojęcie to stanowi więc często problem sam w sobie, co wielokrotnie prowadzi do podejścia enumeratywnego – wyliczającego grupy społeczne zaliczane do kategorii wykluczonych⁴.

Szersze odniesienie się do problemów definicyjnych wykluczenia i marginalizacji nie jest konieczne dla zgłębienia omawianego problemu, skłania natomiast do zwrócenia uwagi na konsekwencje społeczne tego zjawiska. A. Giddens zwracał uwagę na procesualne mechanizmy wykluczenia, wskazując, że wykluczenie społeczne jest efektem różnego rodzaju upośledzeń społecznych, wskutek których jednostka lub grupa nie może uczestniczyć w życiu gospodarczym, społecznym i politycznym społeczeństwa, do którego należy. To wykluczenie społeczne można dostrzegać w różnych formach deprivacji potrzeb⁵. Z tego punktu widzenia wykluczenie z rynku pracy, niewystarczające dochody, wykluczenie z powodu braku dostępu do usług oraz wykluczenie z relacji społecznych, stają się realnym zjawiskiem wpływającym bezpośrednio na możliwości rozwoju zarówno na poziomie jednostki, jak i zbiorowości i w konsekwencji odbija się na spójności społeczno-gospodarczej społeczeństwa jako całości.

Z licznych charakterystyk zjawiska wykluczenia społecznego wynika jednoznacznie, że obszary wiejskie są nim znacząco dotknięte, tworząc tzw. obszary problemowe⁶. Chodzi nie tylko o fakt istnienia zróżnicowania regionalnego, lecz przede wszystkim o to, że na mapie Polski obecne są obszary, na których z dużą

³ K.W. Frieske, *Społeczne wykluczenie: o nicowaniu pojęć*, w: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania, metody, wyniki*, red. S. Golinowska, E. Tarkowska, I. Topińska, Instytut Spraw Socjalnych, Warszawa 2005, s. 55–56.

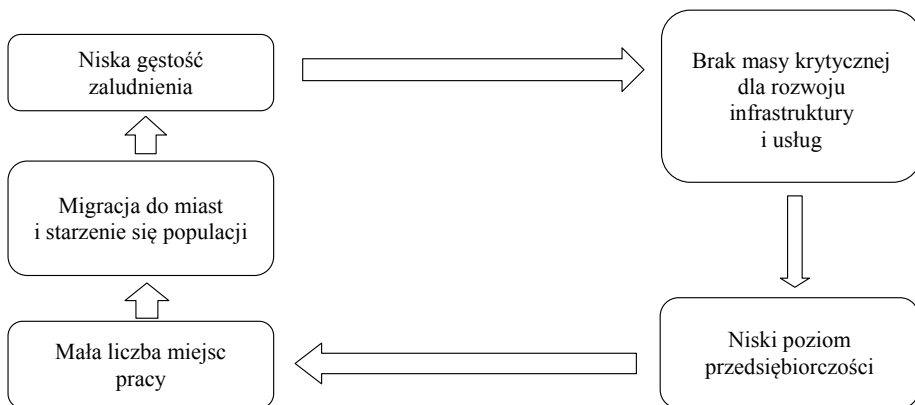
⁴ B. Mika, *Kręgi wykluczenia społecznego w województwie wielkopolskim w świetle badań własnych*, w: *Spółdzielnie socjalne. Skuteczny mechanizm walki z wykluczeniem społecznym czy ślepa uliczka?*, red. J. Tittenbrun, Wydawnictwo Nacom, Poznań 2010, s. 39–40.

⁵ A. Giddens, *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 498–507.

⁶ Obszar problemowy będący częścią przestrzeni geograficznej cechuje występowanie negatywnych zjawisk „ze sfery społecznej, ekonomicznej i technicznej, które wywołują określone anomalie wewnętrzne (w strukturze przestrzennej) i anormalność obszaru”, A. Zagożdżon, *Regiony peryferyjne a zagadnienia peryferyjnych układów osadniczych. Wybrane zagadnienia teoretyczne i badawcze*, „Przegląd Geograficzny” 1980, nr 52 (4), s. 815–824.

intensywnością zachodzą klasyczne procesy degradacji cywilizacyjnej powodujące, że istnieje zagrożenie występowania i zwiększania się wykluczenia społecznego mieszkańców tych obszarów. Tzw. okrężny model degradacji cywilizacyjnej (rysunek 1) pozwala na opis wielu zjawisk przyczyniających się do mechanizmu zdarzeń nasilających wykluczenie społeczne społeczności lokalnej, która tych procesów doświadcza. Wykluczenie społeczne wynika bowiem nie tylko z istnienia podatnych na nie grup (bezrobotni, ubodzy itp.), ale także z faktu systematycznego pozbawiania członków społeczności możliwości realizowania szeroko pojętych potrzeb.

Rysunek 1. Model okrężny degradacji cywilizacyjnej wsi

Źródło: T. Grosse, Ł. Hardt, *Sektorowa czy zintegrowana, czyli o optymalnej strategii rozwoju polskiej wsi*, 2010, www.mrr.gov.pl/aktualnosci/fundusze_europejskie_2007_2013 (dostęp styczeń 2013).

Czynnikiem przesądającym o zaistnieniu niekorzystnych procesów jest charakter rynku pracy, który może sprzyjać aktywizacji zawodowej lub skłaniać do migracji jednostki bardziej dynamiczne i zdeterminowane, chcące odnaleźć się na rynku i osiągnąć lepszą pozycję społeczną poprzez zmianę miejsca życia i pracy lub też decydują się na migrację czasową lub stałą. W efekcie społeczność traci jednostki najdynamiczniejsze, najbardziej przedsiębiorcze i gotowe do podejmowania ryzyka, z powodu czego maleją szanse danej zbiorowości na korzystną zmianę. Ten proces przyczynia się niestety do marginalizowania danych społeczności, których potencjał rozwoju maleje, ponieważ traci ona swoje „lokomotywy”, jeśli chodzi

o potencjał ludzki, i w konsekwencji zostaje ograniczona siła możliwości endogenicznego rozwoju.

Okrężny model degradacji cywilizacyjnej wsi to nic innego jak uruchomienie negatywnego procesu, który generuje następne niekorzystne zjawiska, tworząc trudną do przerwania sytuację. Jeśli bowiem maleje populacja, nierentowność handlu i usług prowadzi do jego upadku. Maleje więc poziom przedsiębiorczości, a to z kolei redukuje liczbę miejsc pracy. W konsekwencji ludzie zaczynają migrować w poszukiwaniu pracy, ale ze względu na obniżanie się poziomu infrastruktury (np. komunikacji) migracje wahadłowe przekształcają się w migracje trwałe, co nieuchronnie prowadzi do starzenia się zamieszkującej ludności i depopulacji terenów.

Raport „Polska wieś 2012”⁷ wskazuje wyraźnie na znaczące różnice regionalne pozwalające na wyróżnienie pięciu typów gmin⁸ w zależności od ich cech charakterystycznych i możliwości, w których zachodzi konieczność poszukiwania różnych ścieżek rozwoju. Jak pokazują doświadczenia płynące z gospodarki światowej, bardzo efektywna jest w pod tym względem ekonomia społeczna, która stanowi

⁷ *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Fundacja na Rzecz Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2012.

⁸ Typ I obejmuje 30% gmin wiejskich kraju województw centralnej i wschodniej Polski, charakteryzuje się najniższym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego ze względu na monofunkcyjną gospodarkę opartą na gospodarstwie rodzinnym (przy braku innych funkcji gospodarczych), co powoduje, że wzrasta zjawisko starzenia się i defeminizacji populacji, ze względu na małe zapotrzebowanie na pracę najemną i migracje do miast regionalnych. Niski odsetek osób w wieku produkcyjnym pogłębia degradację cywilizacyjną tych obszarów. Typ II obejmuje tereny popegeerowskie i opiera się na najmniejszej sile roboczej, wykazując najwyższe w kraju niezrównoważenie rynku pracy, na którym przeważają osoby o niskich kwalifikacjach, bierności społecznej mieszkańców i niskiej przedsiębiorczości pozarolniczej. Typ III charakteryzuje przeludnienie agrarne, gdzie łączy się dochody z gospodarstwa z dochodami z pracy najemnej poza nim, z występującymi licznie gospodarstwami typu samozaopatrzeniowego, monofunkcyjności miast i funkcji wyłącznie rolniczej wsi. Dotyczy on 22% gmin Podkarpacia oraz regionu dawnego Centralnego Okręgu Przemysłowego, centralnej i wschodniej Polski. Typ IV obejmuje 1/5 gmin wiejskich zachodniej części Polski z Wielkopolską jako centrum, Pomorze Gdańskie (Kaszuby), zachodnią część woj. kujawsko-pomorskiego, ziemi lubuskiej i południową część Mazur, i ma charakter wielofunkcyjny, oparty na wysokim stopniu dezagraryzacji lokalnej gospodarki, oraz wysoką ocenę funkcji nierolniczych i rolniczych, przy znaczącym udziale nowoczesnego rolnictwa wielkoobszarowego stanowiącego segment wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Typ V charakterystyczny jest dla 8% obszarów ogółu gmin wiejskich w Polsce, które sąsiadują z miastami o regionalnym (wojewódzkim) znaczeniu największych ośrodków metropolitalnych, tj.: Warszawa, Poznań, Wrocław, Trójmiasto, Kraków, Szczecin, i odnoszących korzyści rozwojowe wynikające z walorów przyrodniczych i renty położenia (gminy nadmorskie w pasie nadbrzeżnym). Za: M. Stanny, *Społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich*, w: *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Fundacja na Rzecz Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2012, s. 149–174.

alternatywę wobec rynku, pojawiając się tam, gdzie ujawniają się jego słabości i nieskuteczność działań administracyjnych. Ekonomia społeczna oferując ramy dla nowych form przedsiębiorczości, może odegrać ważną rolę w rozwoju lokalnym i spójności społecznej.

2. Znaczenie rozwoju ekonomii społecznej na obszarach zagrożonych marginalizacją

W sytuacji obszarów zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym części mieszkańców danego terenu ekonomia społeczna może przynieść wielorakie korzyści. Dla jednostki jest to szansa na porzucenie pozycji klienta, bycie podmiotem działań charytatywnych i transferów socjalnych, porzucenie pozycji osoby zależnej od pomocy innych i stania się samodzielną jednostką. Ma to szczególne znaczenie ze względu na fakt zróżnicowania terytorialnego intensywności korzystania z pomocy społecznej (najwyższe w województwach wschodniej i północno-wschodniej części kraju, a w ramach województw – w gminach wiejskich oddalonych od centrów urbanizacyjnych). Zgodnie ze statystyką publiczną, gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej występują zdecydowanie częściej na wsi, a najniższy poziom życia ludności występuje właśnie w gminach peryferyjnych, oddalonych od aglomeracji wiejskich, większych miast oraz szlaków komunikacyjnych. Efektem tego stanu rzeczy jest ujemne saldo migracji w tych gminach oraz wysoki udział osób korzystających z pomocy społecznej⁹, zwłaszcza że system pomocy społecznej rozumiany w tradycyjny sposób jest często nieskuteczny, nie rozwiązuje problemów osób i rodzin będących w trudnej sytuacji życiowej, a wielokrotnie utrwala *status quo*, powielając problemy społeczne w kolejnych pokoleniach.

Ekonomia społeczna staje się atrakcyjną alternatywą dla transferów socjalnych i obszarem komplementarnym wobec istniejących reguł rynkowych. Osobom wykluczonym trudno jest bowiem znaleźć zatrudnienie na otwartym rynku pracy – z jednej strony ze względu na deficyty własne związane z niskimi kwalifikacjami, długotrwałym bezrobociem itp., a z drugiej z powodu kurczenia się rynku pracy

⁹ *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2012 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Krakowie, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-opieka-spoeczna/beneficjenci-pomocy-spoecznej-i-swiadczen-rodzinnych-w-2012-r-,6,3.html#> (dostęp 10.11.2014).

wynikającego z zarysowanego wyżej modelu degradacji cywilizacyjnej. W tej sytuacji dane podmioty ekonomii społecznej, takie jak organizacje pozarządowe (fundacje i stowarzyszenia), spółdzielnie, spółdzielnie socjalne, centra integracji społecznej (CIS), zakłady aktywności zawodowej (ZAZ), mogą spełnić funkcję integracji i reintegracji społecznej oraz zawodowej.

Rozwój podmiotów ekonomii społecznej (np. spółdzielni socjalnych oferujących dobra i usługi świadczone na rzecz społeczności lokalnej oraz zamawiane bez instytucje publiczne) pozwoliłby także jednostce na zdobycie umiejętności poruszania się w życiu gospodarczym oraz branie odpowiedzialności za funkcjonowanie w sferze życia publicznego. Przyniosłoby również w konsekwencji wymierne korzyści społecznościom lokalnym, które w ten sposób opierają na własnych zasobach rozwój wspólnoty, oraz – co istotne – obniżyłoby skalę transferów socjalnych. Jest to więc bardzo istotny obszar działań skierowanych do grup defaworyzowanych¹⁰, a dla mieszkańców terenów zagrożonych degradacją cywilizacyjną może okazać się jedyną realną perspektywą.

Celem spółdzielni socjalnych jest bowiem (w myśl ustawodawcy¹¹) odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy i zamieszkania lub pobytu oraz zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy. Spółdzielnia socjalna może bowiem prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze działań publicznych.

Nie sposób odnieść się do całego potencjału, jaki niosą ze sobą działania podmiotów ekonomii społecznej, ale warto przywołać choć jeden znaczący przykład związany z centrami integracji społecznej. Na obszarach wiejskich, podobnie jak na całym obszarze kraju, tworzą się CIS-y i – co ważne – wzrasta poziom ich funkcjonalności. Są one przede wszystkim bardzo ważnym elementem polityki rynku pracy, pierwszym etapem na drodze osób wykluczonych do zawodowej i społecznej aktywności.

¹⁰ Osoby defaworyzowane na rynku pracy mieszczą się w powszechnie obowiązującej w ekonomii społecznej definicji osób wykluczonych. M. Frączek, *Charakterystyka rynku pracy w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji grup defaworyzowanych*, w: *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy*, red. S. Mazur, A. Pacut, FISE, Warszawa–Kraków 2008, s. 77.

¹¹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, DzU nr 94, poz. 651.

W 2013 roku odbiorcami działań centrów integracji społecznej było około 6,9 tys. osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, przy czym sukcesem jest, iż większość z nich znalazło później zatrudnienie u pracodawcy bez tzw. zatrudnienia wspieranego. Usamodzielnieni ekonomicznie uczestnicy zajęć Centrów Integracji Społecznej w 2013 roku w 72% zatrudniani byli u pracodawcy bez zatrudnienia wspieranego, 15% w oparciu o zatrudnienie wspierane, a 3% podejmowało działalność gospodarczą w formie spółdzielni socjalnej lub samodzielnej działalności gospodarczej¹².

Jak pisze J. Koral, „CIS jest przede wszystkim przedsięwzięciem edukacyjnym, w którym osoby wykluczone uczą się zachowań społecznych i ekonomicznych, przygotowując się do pracy na otwartym rynku, uczestnicząc w różnego rodzaju kursach, warsztatach i spotkaniach integracyjnych. CIS-y są naturalnym sprzymierzeńcem z jednej strony pomocy społecznej, ponieważ zajmują się jej podopiecznymi, a jednym z podstawowych celów pomocy społecznej są nie tylko funkcje opiekuńcze, ale także pomoc w usamodzielnieniu się i reintegracji ze środowiskiem, zaś z drugiej – sprzymierzeńcem urzędów pracy, ponieważ przygotowują ich najtrudniejszych klientów do funkcjonowania na rynku pracy”¹³. Wszystko to wskazuje na znaczenie działania tego typu podmiotu.

Działalność podmiotów ekonomii społecznej przynosi nie tylko bieżące korzyści dla jednostek i społeczności lokalnych, ale przede wszystkim sprawia, że rośnie ich rola jako znaczącego segmentu gospodarki. Część wymaga oczywiście wsparcia publicznego, ale poprzez ich rozwój antycypuje się niekorzyści społeczne i zapobiega trudnemu położeniu jednostek i danej zbiorowości. W efekcie osiągnane są ważne cele społeczne.

Podsumowanie

Uznanie, iż w rozwoju lokalnym podmioty ekonomii społecznej mogą odgrywać kluczową rolę przyniosło efekt w postaci Krajowego Programu Rozwoju

¹² *Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia oraz Urząd Statystyczny w Krakowie, Warszawa, 23 październik 2014 r., s. 4.

¹³ J. Koral, *Centra integracji społecznej*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 2.

Ekonomii¹⁴, który zakłada, że do 2020 roku podmioty ekonomii społecznej (m.in. organizacje pozarządowe, spółdzielnie czy Centra Integracji Społecznej) staną się kluczowym wsparciem osób w trudnej sytuacji oraz będą dostarczać usługi użyteczności publicznej. Wskazuje to na świadomość potrzeby wzmocnienia roli takich podmiotów we wspólnotach samorządowych oraz powstania i utrzymania nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych, co jest szansą także dla zbiorowości lokalnych zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem.

Literatura

- Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2012 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Krakowie, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-opieka-spoeczna/beneficjenci-pomocy-spoecznej-i-swiadczen-rodzinnych-w-2012-r-6,3.html#> (dostęp 10.11.2014).
- Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia oraz Urząd Statystyczny w Krakowie, Warszawa, 23 październik 2014.
- Frączek M., *Charakterystyka rynku pracy w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji grup defaworyzowanych*, w: *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy*, red. S. Mazur, A. Pacut, FISE, Warszawa–Kraków 2008.
- Frieske K.W., *Społeczne wykluczenie: o nicowaniu pojęć*, w: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania, metody, wyniki*, red. S. Golinowska, E. Tarkowska, I. Topińska, Instytut Spraw Socjalnych, Warszawa 2005.
- Giddens A., *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Grosse T., Hardt Ł., *Sektorowa czy zintegrowana, czyli o optymalnej strategii rozwoju polskiej wsi*, 2010. www.mrr.gov.pl/aktualnosci/fundusze_europejskie_2007_2013 (dostęp styczeń 2013).
- Koral J., *Centra integracji społecznej*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.

¹⁴ Do końca 2020 roku w ramach programu planowane jest m.in. stworzenie 35 tys. nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych, wzrost liczby organizacji obywatelskich o 20 tys., wsparcie 1 tys. inicjatyw lokalnych, uruchomienie w 12 województwach mikrograntów dla młodzieży czy też stworzenie 100 przedsiębiorstw społecznych w ramach Akademickich Inkubatorów Przedsiębiorczości. Za: www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5533,6862,rzad-przyjal-krajowy-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej.html (dostęp 10.11.2014).

- Mika B., *Kręgi wykluczenia społecznego w województwie wielkopolskim w świetle badań własnych*, w: *Spółdzielnie socjalne. Skuteczny mechanizm walki z wykluczeniem społecznym czy ślepa uliczka?*, red. J. Tittenbrun, Wydawnictwo Nacom, Poznań 2010.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5533,6862,rzad-przyjal-krajowy-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej.html (dostęp 10.11.2014).
- Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Fundacja na Rzecz Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2012.
- Roelants B., *Defining the Social Economy?*, w: *Preparatory Dossier to the First European Social Economy Conference in the EU Candidate Countries*, Praha 2002.
- Rymsza M., *Stara i nowa ekonomia społeczna. Polska na tle doświadczeń europejskich*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
- Stanny M., *Społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich*, w: *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Fundacja na Rzecz Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2012.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, DzU nr 94, poz. 651.
- Zagożdżon A., *Regiony peryferyjne a zagadnienia peryferyjnych układów osadniczych. Wybrane zagadnienia teoretyczne i badawcze*, „Przegląd Geograficzny” 1980, nr 52 (4).

SOCIAL ECONOMY IN THE PROCESS OF THE COUNTERACTION FOR SOCIAL EXCLUSION ON RURAL AREAS

Abstract

The article discusses issues related to possibilities inherent in the activities of social economy entities in rural areas, especially those endangered by degradation of civilization. Article shows as an example, some types of entities which have complementary nature to the market economy, allowing for social and economic integration and reintegration of excluded people. It identifies the social economy as an instrument to counteract the marginalization of rural communities as well as an alternative to social transfers.

Translated by Katarzyna Wojciechowska

Keywords: social economy, social exclusion, rural areas

JEL codes: A130, J43